

pomembna ožja in širša posvetovanja in sestanke vodstva KPJ v Sloveniji. Številni podatki v Filipičevih razpravah prikazujejo tudi izvirnost in kontinuiteto revolucionarnega gibanja na Slovenskem, odnose med pokrajinskimi in osrednjimi partijskimi forumi ter širše relacije s Kominterno. Posebej je osvetlil tudi rezultate kulturne ustvarjalnosti in njihov pomen v revolucionarnem gibanju. Ob tem je treba poudariti, da je Filipič revolucionarni boj komunistov prikazal v ustreznem družbenopolitičnem okviru in kot sestavino nacionalne zgodovine, kar omogoča njegovo pravilno vrednotenje.

France Filipič je z načrtnim zbiranjem in preučevanjem virov za zgodovino revolucionarnega gibanja na Slovenskem in z njihovo obdelavo v številnih razpravah opravil tudi dragoceno delo na poti k oblikovanju sinteze o tej problematiki. Prav ob njegovem delu, ki je pomemben prispevek k zgodovinsko revolucionarnega delavskega gibanja v slovenskem in jugoslovanskem okviru, se je sprožila tudi razprava o dozorelosti pogojev za pisanje sinteze o revolucionarnem delavskem gibanju na Slovenskem. Ugotoviti moramo, da je v zadnjem času izšlo več monografij in študij o temeljnih problemih razvoja in idejnoprogramskega dozorevanja ter o različnih oblikah delovanja Partije med vojnama na Slovenskem, posebej tudi o njenem uveljavljanju prek enotne delavske fronte in široke ljudske fronte v celotnem družbenopolitičnem življenju, prav tako pa tudi o revolucionarnih gibanjih med primorskimi in koroškimi Slovenci. Napredek je tudi pri izdajanju virov in pri delu na področju dokumentacije. Če k temu dodamo, da so zlasti izkušnje pri pisanju zgodovine KPJ — ZKJ posebej pokazale potrebo po sintetičnem prikazu revolucionarnega gibanja na Slovenskem, potem mora biti delo take vrste cilj slovenskega zgodovinskega pisarstva novejših doba že v bližnji prihodnosti.

Miroslav Stiplovšek

Tone Ferenc, Quellen zur nationalsozialistischen entnationalisierungspolitik in Slowenien 1941—1945 — Viri o nacistični raznarodovalni politiki v Sloveniji 1941—1945. Maribor : Obzorja, 1980. 715 strani.

Mariborska Založba Obzorja se je pred dobrim letom odločila, da izda za slovenske razmere redko knjigo. Dr. Tone Ferenc je namreč za objavo pripravil 323 dokumentov, ki govorijo o nacistični raznarodovalni politiki v Sloveniji med vojno.

Publikacija, ki obsega nad sedemsto strani, je redkost na slovenskem knjižnem trgu vsaj zaradi dveh stvari. Slovensko zgodovinsko pisarstvo, ki sicer ne sodi ravno med neproduktivne znanstvene veje družboslovja pri nas, namreč močno šepa pri izdajanju virov. Za to poznamo vrsto subjektivnih in še več objektivnih razlogov. Na drugi strani pa so v slovenskem zgodovinsko pisarstvu dela, pisana v tujem jeziku, še bolj redka kot edicije virov. Če k obema razlogoma, ki opredeljujeta posebnost Ferencove knjige, dodamo, da je v prvi vrsti namenjena tujemu bralcu, smo najbrže povedali že najpomembnejše podatke iz njene »osebne izkaznice«.

Knjiga Toneta Ferenca je nastajala vsaj dvajset let, to trditev pa nam dokazuje tudi obsežni znanstveni aparat pod črto. V njem najdemo podatke, ki nam pomagajo razrešiti nekatera nejasna imena, iniciala ali konspirativna imena; napotke k literaturi, pojasnila nekaterih dogajanj, opazke k tehničnemu stanju posameznih virov in še kaj. Uporabnost knjige močno povečujejo dodatki ob koncu. Zlasti pomembna sta osebni in stvarni register, pa tudi primerjalni seznam oznak SS in vojaških oznak v nemškem Wehrmachtu, ki ga malokje najdemo.

Avtor je gradivo za svojo knjigo zbiral v številnih domačih in tujih arhivih, zlasti v zvezni republiki Nemčiji, ni pa zajel avstrijskih in sovjetskih arhivov. Vprašanje je sicer, do katere mere so ti arhivi dostopni in kakšno gradivo v njih leži, menim pa, da bi bili zlasti avstrijski arhivi zanimivi zaradi splošno znanega dejstva, ki med drugim izhaja tudi iz te Ferencove knjige, da je bil največji del nemškega okupacijskega aparata sestavljen iz »bivših« Avstrijcev. Nekaj dokumentov izvira iz Nezavisne države Hrvatske in so objavljeni v hrvaškem jeziku.

Knjiga sodi med nekomentirane objave virov. Kljub že omenjenemu obsežnemu znanstvenemu aparatu avtor nikjer ne poskuša interpretirati vsebine kakšnega od objavljenih dokumentov. Viri v knjigi govorijo sami zase in s tem dokazujejo trditev, da skorajda ni treba pisati zgodovine, če imaš pred seboj tako zgovorne vire. To je gotovo največja vrednost Ferencove knjige. Dokumenti so objavljeni natančno tako kot so v izvorniku, popravljene niso niti pravopisne in druge napake, medtem ko so izpuščeni odlomki, ki se ne nanašajo na naslovno tematiko, posebej označeni. Knjiga pomeni celoto brez poglavij ali vsebinske razdelitve, ker so dokumenti razvrščeni kronološko.

Iz časovnega okvira, ki ga je avtor označil v naslovu, izstopa prvih devet dokumentov, ki sodijo še v leto 1940, so pa neposredno vezani na osnovno tematiko.

Pojasnjujejo namreč nemške teritorialne zahteve glede Slovenije še iz časa pred vojno in so zato osnova za boljše in pravilnejše razumevanje poznejšega časa.

Najbolj izstopajo dokumenti, ki govorijo o poskusu fizičnega izničenja Slovencev z izseljevanjem v druge kraje Jugoslavije oziroma na druga področja Evrope (v rajh, Poljsko itd.). Pogosti so dokumenti, ki govorijo o uničevanju zunanjih obeležij slovenstva kot so slovenski napisi, spreminjanje oziroma ponemčevanje slovenskih imen in priimkov, ter o prizadevanjih razdreti duhovno in materialno kulturno dediščino Slovencev s sežiganjem slovenske literature, ropanjem kulturnoumetniškega blaga, uvajanjem ponemčevalnega šolstva in zaplenjanjem slovenskega premoženja. V poseben sklop bi lahko uvrstili dokumente, ki govore o posebnih oblikah raznarodovalne politike nacističnega okupatorja kot je organizacija »Lebensborn«. Nekateri dokumenti v Ferencovi knjigi dajejo, ob primerjavi s prej omenjenimi, vtis manjše pomembnosti (razna pisma, dnevna poročila občinskih komisij za preseljevanje, krajsa poročila itd.), vendar tudi ti lepo dopolnjujejo sliko o raznarodovalni politiki nacistov pri nas.

Dokumentu po vsebini pokrivajo vse slovensko etnično ozemlje. Posebej so zanimivi tisti, ki se ne dotikajo današnjega ozemlja SR Slovenije. V mislih imam predvsem dokumente pod zaporednimi številkami 214, 216, 217, 219, 220, 221, 229, 235, 252, 259, 287 in 291. Z njimi je Ferenc objavil najpomembnejše dokumente o načrtnem izseljevanju koroških Slovencev, ki se je začelo 14. aprila 1942. V dokumentu s številko 217 je zapisana tudi natančna številka Slovencev, ki so jih izselili v akciji 14. in 15. aprila 1942: izseljenih je bilo 917 koroških Slovencev. V dokumentu številka 214 je objavljen ukaz 171. rezervnemu policijskemu bataljonu za izvedbo te izselitve, v dokumentu številka 287 pa načrt gaulajterja Rainerja iz decembra 1942 o nadaljnji germanizaciji Slovencev na Koroškem in o dokončni rešitvi takomenovanega koroškega vprašanja. Poleg prej omenjenih naj v tem sklopu omenim le še dokument pod zaporedno številko 116, iz katerega je razvidno, da so nacistične oblasti že avgusta 1941 predvidele izselitev Slovencev iz bivšega plebiscitnega ozemlja, na njihovo mesto pa naj bi prišli optanti iz Kanalske doline.

Vsebina objavljenih virov je slovenski publiki, največ po zaslugi avtorja, bolj ali manj znana. Integralna objava virov pa je seveda novost tudi za slovenskega bralca. Knjiga je v prvi vrsti, kakor že rečeno, namenjena tujemu bralcu, ki ne pozna dovolj te težke zgodovine slovenskega naroda. Prav oblika objave nekomentiranih virov je za tak pouk gotovo zelo primerna. Vsak založniški in avtorski korak v tej smeri je zato zagotovo koristen in bo prispeval k širšemu poznavanju naše zgodovine in k afirmaciji slovenskega zgodovinopisja. Zapisano pa ne pomeni, da bi slovenski bralec ne potreboval Ferencove knjige tudi v slovenskem prevodu.

Dušan Nečak

Theodor Veiter, *Die Kärntner Ortstafelkommission: Arbeit und Ergebnisse der Studienkommission für Probleme der slowenischen Volksgruppe in Kärnten 1972—1976*. Klagenfurt, 1980, 542 strani, priloge. (Das gemeinsame Kärnten — Skupna Koroška; 8.)

Zadnji zvezek zbirke, ki je pred nami, zajema dokumentacijo in poročilo o delu takomenovane komisije avstrijskega kanclerja B. Kreiskega o odprti vprašanjih slovenske koroške skupnosti v letih 1972—1976. Glede na to, da je bil glavni namen komisije obravnava dvojezičnih krajevnih napisov, se je komisije prijel naziv »komisija za krajevne napise« (Ortstafelkommission)! Poleg vrste politikov ter siceršnjih strokovnjakov je bil član te komisije tudi naš avtor. Tako predstavlja knjiga ne le oris ter analizo dela komisije, ampak tudi avtorjevo pričevanje o njej.

Osnovno Veitrovo izhodišče v knjigi je stališče, da je bilo delo komisije slovenski manjšini naklonjeno (minderheitenfreundlich) ter da bi sprejetje njenih sugestij pozitivno prispevalo k ureditvi koroškega manjšinskega vprašanja. Veiter zavrača kritične poglede na delo komisije, po drugi strani pa priznava, da sta avstrijski kancler ter politika obšla delo komisije ter se po svoje lotila urejevanja manjšinskega vprašanja z znano sedmojuljsko zakonodajo iz leta 1976. Gre za zakonodajo, ki je, to lahko razberemo tudi iz Veitrove knjige, v marsičem v nasprotju z mednarodnim pravom. Dodali bi, enako tudi z mednarodnimi pogodbami republike Avstrije (člen 7 pogodbe o obnovi neodvisne in demokratične Avstrije iz leta 1955, ali na kratko avstrijske državne pogodbe!). Avtor sam opozarja, da je bila ustanovitev komisije pogojena z zunanjepolitičnimi vzroki. Po kanclerjevi zamisli so »komisijo za krajevne napise« (tekmo dela je bilo v njeno obravnavo pritegnjeno tudi vprašanje uporabe slovensčine pred upravnimi in sodnimi oblastmi) sestavljali predstavniki treh avstrijskih parlamentarnih strank (socialistične, ljud-